

І.А. Амброжак,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
наук. керівник – канд. пед. наук, ст. викладач О.А.Шикирінська

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. Естетичне виховання підростаючого покоління є актуальним питанням сьогодення. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає залучення молодої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення ролі музичного мистецтва в естетичному вихованні дітей молодшого шкільного віку. У документах Міністерства освіти, урядових рішеннях неодноразово підкреслювалася необхідність подолання недооцінки естетичного виховання людей і вказувалося, що формування почуття прекрасного, високих естетичних ідеалів та смаків повинно стати результатом усієї освітньої роботи в школі, здійснюватися в певній системі, бути органічною складовою діяльності школи і громадських організацій із виховання молоді.

Згідно нормативних документів, що регламентують організацію освітнього процесу в закладах освіти, питанню естетичного виховання приділяється певна увага. Так, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено основну мету освіти, спрямовану на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвиток художньо-творчих здібностей. Естетичне виховання в початковій школі трактується як цілеспрямований, організований процес формування у дітей розвиненої естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, здатності сприймати, творити й цінити прекрасне, поводитись культурно і достойно. Систематичний естетичний вплив на учнів у початковій школі сприяє формуванню в них естетичних почуттів, смаків, поглядів і художніх здібностей, вміння здійснювати це практично [5].

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що проблема естетичного виховання цікавила багатьох учених (К.Абульханова-Славська, Д.Леонт'єв, М.Недашківська, А.Маслоу, В.Петровський, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.). Об'єктом дослідження виступали різні аспекти цього феномена. Зокрема, значна увага приділялася вивченню специфіки музично-педагогічної діяльності, необхідності усвідомлення цінності музичного мистецтва для формування особистості дитини, значення розвитку творчих здібностей у процесі естетичного виховання школярів (О.Апраксіна, Л.Арчажникова, Г.Ніколаї, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, С.Русова, Ж.-Ж.Руссо, В.Шацька, О.Щолокова та ін.). Філософсько-естетичні аспекти цієї проблеми розглядаються в наукових працях Ю.Борева, І.Гончарова, М.Киященко, В.Ядова. Психологічні основи естетичного виховання розкрили у своїх працях Б.Анан'єв, Л.Божович, Л.Виготський, І.Кон, Б.Теплов та інші.

Метою статті є визначення ролі музичного мистецтва в естетичному вихованні дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Естетичне ставлення людини до світу формується і розвивається протягом всього її життя. Разом з тим, не всі періоди в житті рівноцінні для естетичного розвитку. Багато письменників, педагогів, діячів культури (Д.Кабалевський, Б.Неменський, В.Сухомлинський, Л.Толстой, К.Ушинський та інші) констатують особливе значення молодшого шкільного дитинства з точки зору естетичного виховання та формування художньо-естетичного ставлення до життя. Саме в цьому віці здійснюється найбільш інтенсивне формування ставлення до світу, яке поступово перетворюється у властивості особистості. Новітні дослідження доводять, що прогалини в естетичному вихованні молодших

школярів найчастіше виявляються невинними навіть при систематичній роботі у середніх та старших класах школи.

Молодший шкільний вік є періодом інтенсивного креативного становлення (Л.Божович, Л.Виготський, О.Леонтьєв) і характеризується сенситивністю до творчої діяльності (Я.Коменський, В.Сухомлинський та ін.) та оптимальним для особистісного розвитку новоутворенням – рефлексією. В період молодшого шкільного віку провідною виступає навчально-художня форма діяльності, вона забезпечує повноцінний естетичний розвиток на цьому етапі. За цільовою спрямованістю навчально-художня діяльність орієнтована на створення гармонійних умов для переходу дитини від ігрового ставлення до мистецтва та наївно-реалістичного сприйняття до власно-художнього. При цьому в якості основної, змістовної домінанти освітнього процесу виступає формування у дитини художньо-естетичної позиції по відношенню до мистецтва та дійсності.

Будучи органічною складовою формування особистості, естетичне виховання забезпечує діалектичну єдність психічного, морального, фізичного і соціального становлення дитини. Значною мірою визначає й активізує розумову, емоційну, духовну діяльність дітей, сприяє суттєвим змінам у переконаннях, розширенню досвіду, а також комплексному розвитку особистості школяра. Ставлення до дійсності формується в міру збагачення естетичних почуттів, кількісних змін у сприйманні, ускладнення естетичних потреб, суджень, набуття умінь емоційно-образної оцінки предметів, вироблення ідеалу. Тому естетичне виховання вимагає наявності спеціально організованого педагогічного впливу на почуття і свідомість особистості через провідні види її спілкування і діяльності. Мистецтво допомагає дитині опанувати соціальний досвід. Мистецтво – вид людської діяльності, що створює цілісну картину світу, створює її в єдності думки та почуття, в системі емоційних образів, а не логічних законів. Такий шлях цілісного усвідомлення життя доступний дитині, кожній людині при певній підготовці [8].

У словнику з естетики О.Петрушенко зазначено, що «естетичне виховання – система заходів, скерованих на вироблення і вдосконалення в людині здатності сприймати, правильно оцінювати, створювати прекрасне і піднесене у житті і мистецтві». Мета його полягає в тому, щоб сприяти всебічному розвитку особистості. З огляду на це, естетичне виховання можна розглядати як системну діяльність, спрямовану на розвиток чуттєвої сфери особистості, її умінь сприймати, оцінювати явища естетичної дійсності за законами краси, збагачувати у процесі їх сприйняття свій внутрішній світ, оволодівати законами творчості і творити.

Естетичному вихованню властиві дві основні функції:

- формування естетично-ціннісної орієнтації особистості;
- розвиток її естетично-творчих потенцій, які визначають місце естетичного виховання в суспільному житті та зв'язок з іншими видами виховної діяльності. Естетичне виховання розкриває всі духовні здібності людини, що необхідні у різноманітних галузях творчості.

Дослідження та експериментальні дані Ю.Фохт-Бабушкіна свідчать про наявність тісного зв'язку між залученням людини до мистецтва та його всебічним розвитком, про зв'язок між художнім розвитком людини та успішністю виконання нею виробничо-суспільних функцій: «Людству необхідно було знайти спосіб збагачення та корекції життєвого досвіду окремої людини. Мистецтво і стало засобом збереження та передачі досвіду людства, раціонального та емоційного... Воно дає людині цілісний досвід життя в конкретно-чуттєвих формах самого життя» [11]. Вчений зазначає, що мистецтво сприяє виробничо-суспільним досягненням людини передусім завдяки збагаченню її духовного світу, а також володіє широким спектром впливу на розвиток людини в силу того, що воно об'єднує всі види людської діяльності

В зазначеному аспекті особлива увага надається мистецтву як способу розвитку особистості. «Естетично розвинена людина сприймає іншого не частково, – вважає психолог О.Мелік-Пашаєв, – як носія якоїсь корисної функції, а як цілісного суб'єкта, що подібний та тотожний йому самому, і одночасно відрізняється від нього. І це створює можливість

співчувати та розуміти (необов'язково погоджуватися) ... створює здатність відчувати біль іншого як свою...» [7, с. 58].

Унікальні особливості мистецтва, визначають психологи В.Собкін та В.Левін, містяться в тому, що і митець, і глядач (читач, слухач) не тільки набувають знання про світ, але й засвоюють емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього і до самого себе, стають у власно-людські, діалогічні відношення зі світом, тобто відкривають для себе дійсність як світ людини, як світ, наповнений особистісним змістом. Це відкриття людяності світу окрема людина здійснює завдяки тому, що в художній діяльності (творчості, сприйнятті, інтерпретації мистецького твору) вона збагачується суспільно-історично напрацьованим досвідом, проживаючи та переживаючи загальнолюдський досвід пізнання істини, добра, краси як досвід власного життя [9]. Мистецтво розвиває в людині універсальну людську здібність до творчого перетворення світу в будь-якій діяльності. Загальновідомо, що шкільна освіта дуже велику увагу приділяє засвоєнню абстрактних понять, схем, умовних знаків, числових відношень, тобто розвитку логічного мислення. Але слід пам'ятати, що однобічний розвиток надто збіднює сенсорну сферу дитини, її безпосередній зв'язок з навколишнім світом, чутливість та сприйнятливність до нього. Ця проблема, загострюється під час захоплення комп'ютером, що витісняє реальний чуттєвий досвід із життя дитини. Саме заняття мистецтвом ґрунтуються на всебічному чуттєвому досвіді дитини, на його інтересі до предмету.

Серед різних видів мистецтва особлива виховна роль належить музиці, яка вводить дітей у світ прекрасного, знайомить з культурою різних народів, сприяє збагаченню індивіда знаннями законів мистецтва, необхідними для розуміння його сутності, формуванню смаку, музичних здібностей, виробленню навичок і вмінь, які дозволять школярам бути активними слухачами, вмільми виконавцями. Торкаючись емоційної сфери людини, музика впливає на формування її моральних, естетичних смаків та ідеалів. Так, К.Стеценко вважав, що музика – «один з найвагомійших засобів естетичного виховання дітей, бо вона, як ніщо інше, здатна ушляхетнити людину, розвинути в ній благородні поривання, вплинути на психіку і настрої» [10, с. 63]. Перевагу музики над іншими видами мистецтва Г.Ващенко вбачав у тому, що вона, на відміну від живопису, скульптури та літератури, діє на почуття людини безпосередньо [3, с. 37]. Значущість в естетичному вихованні дітей таких видів музичної діяльності, як співи та слухання музики, підкреслював дослідник українського фольклору та музичних ігор, автор оригінальної методики естетичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку В.Верховинець [2]. «Музика – це мова почуттів, – писав В.Сухомлинський. Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури [10, с. 553]. Український композитор, педагог К.Стеценко одним із головних завдань музичного виховання дітей вважав збудження в них «бажання краси, яка полягає у великій скарбниці української народної творчості» [6, с.38], тому, як і М.Леонтович, найбільшу роль відводив народній пісні, підкреслюючи, що вона має великий вплив на розвиток духовності та музичних здібностей, естетичних почуттів і смаків.

Таким чином, зміст естетичного виховання молодших школярів передбачає:

- розуміння краси в навколишній дійсності, природі, трудовій діяльності, як у школі так і за її межами;
- елементарне тлумачення змісту творів мистецтва, емоційне сприймання різних видів тем, кінофільмів, вистав, концертів, архітектури, пам'яток культури, дбайливе ставлення до них;
- розвиток нахилів до художньої творчості (виразне читання, малювання, ліплення, аплікація) творчої фантазії, гумору;
- додержання елементів культури поведінки, прагнення до охайного вигляду, художнє оформлення класної кімнати;
- уявлення про негарні вчинки, розв'язність, прийняття неохайності й нечепурності у

зовнішньому вигляді.

Естетичне виховання включає в себе формування знань, умінь і навичок, виховання естетичних почуттів, інтересів і потреб, оцінок і смаків та визначається в початковій школі за такими напрямками:

1. Диференціація мистецтва як особливої сфери життя.
2. Диференціація власної емоційної сфери дитини (виділення художніх переживань як переживань особливого типу; диференціація різноманітного виду емоцій (трагічне, комічне, тощо)).
3. Рефлексія умов походження художніх переживань.
4. Завдання вихідної орієнтувальної основи в головних видах художньої діяльності. В образотворчій діяльності – це зображення, прикрашання, конструювання; в музиці – пісня, танок, марш; в літературі – епос, драма. При цьому розкриваються основні принципи художньої виразності: принцип художнього композиціонування, що задає міру краси та досконалості; принцип інтонаційної виразності в різних видах мистецтва [9].

Висновки. Отже, саме в галузі мистецтва дитина може надбати ранній, успішний, повноцінний досвід творчості, досвід, що незамінний для становлення самосвідомості, самовідчуття людини в світі і який допоможе їй в майбутньому стати успішною в будь-якій сфері діяльності. Дослідження показують, що заняття різними видами художньої творчості активізують інтелектуальну діяльність дітей, позитивно впливають на досягнення із загальноосвітніх дисциплін, підвищують загальну креативність людини, розвивають уяву, сприяють особистісному зростанню дітей: емоційна сфера збагачується, егоїстичні та споживчі мотиви поступаються місцем прагненню до саморозвитку та турботі про інших, зростають самостійність і відповідальність дитини – ознаки психічного здоров'я. Дослідження показують, що музика впливає і на психіку, і на фізіологію людини, що вона може здійснювати заспокійливий та збудливий ефект, викликати різноманітні емоції. У зв'язку з цим в системі естетичного виховання музика відіграє значну роль в розвитку загальних психічних властивостей, у вихованні емоційної чутливості, естетичних ідеалів особистості, особливо у дітей молодшого шкільного віку.

Література:

1. Бекетова Ю. В. Музично-естетичне виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського // Педагогіка та психологія: Збірник наукових праць / За заг. ред. акад. І.Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. – Х.: ХДПУ, 1999. – Вип. 10. – ч. 2. – С. 39 – 43.
2. В.Верховинець Весняночка: Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів. – 3-е вид. – К.: Музична Україна, 1969. – Вип. 1. – 124 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. /Г. Ващенко–Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
4. Везумська О. М. Естетичний розвиток учнів початкових класів / О. М. Везумська // Таврійський вісник освіти. – 2011. - № 4 (36). – С. 109-116.
5. Збірник нормативних документів з освіти та виховання / Упоряд. З. М. Онишків– Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 172 с.
6. Кирило Стеценко: Спогади, листи, матеріали/ Упор. Є. Федотов. – К.: Музична Україна, 1981. – 480 с.
7. Мелик-Пашаев А.А. Педагогика искусства и творческие способности / А.А. Мелик-Пашаев. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
8. Неменский Б.М. Мудрость красоты: О пробл. естет. воспитания / Б.М. Неменский. Кн. для учителя. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1987. – 255 с.
9. Собкин В.С. Художественное образование и эстетическое воспитание / В.С.Собкин, В.А.Левин // Вопросы психологии – 1989. – № 1 – С. 24-32.
10. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори в 5 томах. Т.3. К.: Радянська школа, 1977. – 557 с.
11. Фохт-Бабушкин Ю.У. Научное управление художественной культурой как объект эстетического исследования: автореферат дисс. доктора филос. наук : спец. 09.00.04. – М., 1984. – 45 с.